

4. Функцією інституту владної вертикалі є ієрархізація суспільства, переважно, за конфуціянськими морально-етичними принципами, які відрізняються від даоських та буддистських (人類中道主義) лише тим, що спрямовані на соціалізацію людини – об'єкта інституту даосько-буддистського виховання.

5. Таким чином, вище зазначене, на нашу думку, може бути переконливим аргументом на користь твердження про дієвість гармонійних взаємозв'язків між владною вертикаллю та суспільною горизонталлю Китаю, суб'єктом яких є носій традицій китайської культури, тобто людина, в якій владна вертикаль держави бачить основу основ доктрини розбудови соціалізму з китайською специфікою.

Список використаної літератури:

1. Етимологічний словник ієрогліфів (Шовень цзеци) / [ред. Сюй шень]. – Шанхай, 1986. – 867 с.
2. Новий великий словник ієрогліфів (Сіндайзітен) / [ред. К.Уеда] –Токіо, 1993. – 2776 с.
3. Общество и государство в Китае / [ред. Л.П.Делюсин]. – М.: Наука, 1981. – С. 136.

Лукеря Іван,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКИХ ВЧЕНЬ КИТАЮ – МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЛЮДИНИ-ОСОБИСТОСТІ КОНФУЦІЯНСЬКОГО ТИПУ

Головною метою статті є розкриття змісту її *концептуальних положень*, зазначених в наведеній анотації, через призму зазначених базових *концептів*. Щоб досягнути мети, автор поклав вирішити такі завдання:

1. виявлення особливостей актуальних для статті світоглядних та морально-етичних принципів релігійно-філософських вчень Китаю, що є чинниками формування самосвідомості та суспільної свідомості людини конфуціянської цивілізації;
2. визначення змісту концепту *антропоцентризм* згаданих релігійно-філософських вчень через призму даосько-буддистсько-конфуціянської ідеї *дао-шляху* людини;
3. виявлення чеснот конфуціянської шляхетної людини цзюнь-ци та гуманної людини жень, яких вона набуває через становлення на дао-шлях (за даосизмом, буддизмом та конфуціянством).

Говорячи про морально-етичні принципи людини конфуціянської цивілізації, ми звертаємо передусім увагу на такі форми її суспільної свідомості, як колективізм, розвинуті почуття приналежності до сім'ї, повага до старших та до своїх предків відчуття обов'язку перед оточенням, гуманність. Є багато свід-

чень того, що така свідомість формується під впливом світоглядних та морально-етичних принципів таких релігійно-філософських вчень, як даосизм, конфуціанство, китаїзований буддизм та синтоїзм. Отже суб'єктами такого впливу є передусім китайці та народи інших країн Далекого Сходу – носії багатьох запозичених елементів китайської традиційної культури.

Конфуціанство

Конфуціанство, як релігійно-філософське вчення сформувалося в Китаї на зламі VI – V ст. до н.е. Конфуцій в основу доктрини свого вчення поклав розбудову ідеальної моделі державного устрою на кращих зразках китайської мивушпини. Через це конфуціанство постає радше етико-політичним вченням, спрямованим на формування людини-державника, здатного опанувати мистецтво управління суспільством передусім через конфуціанські морально-етичні принципи.

Отже, центральне місце цього етико-політичного чи релігійно-філософського вчення посідають питання сімейно-державної моралі та етики. За Конфуцієм, досконала високоморальна, благородна людина *цзюнь-цзи* прямує шляхом Неба (як взірцем самовдосконалення). Такій людині притаманні дві найважливіші, на думку філософа, якості: гуманність *жень* (仁) та почуття обов'язку і (義) [2, с. 221]. Концепт *жень* як ідеал відносин між людьми в сім'ї, суспільстві та державі [5, с. 43]. Конфуціанська гуманність містить в собі такі чесноти, як скромність, стриманість, безкорисливість, шанобливе ставлення до старших [2, с. 222]. Чеснота *жень*, за Конфуцієм, не є умовністю, вона є вираженням природи людини, тому кожен може досягнути її пробудження. Людина, яка плакає *жень*, удосконалюючи себе, сприяє удосконаленню інших. Мистецтво самовдосконалення передбачає вміння «дивитися на інших як на самого себе» (Конфуцій). Саме це є шляхом *жень* [1, с. 200].

Проте для справжнього *цзюнь-цзи* лише однієї гуманності недостатньо. Потрібна ще одна важлива риса – почуття обов'язку (義). Обов'язок розуміється як моральне зобов'язання, що його гуманна людина бере на себе самохіть, і це відчуття продиктоване внутрішньою переконаністю в тому, що треба діяти за обов'язком. Почуття обов'язку обумовлене не власними розрахунками, а знаннями та вищими принципами. Конфуцій учив: «Благородна людина думає про обов'язок, нища – про зиск» [1, с. 200]. У поняття обов'язку включається також прагнення до самовдосконалення, набуття знань, зобов'язання вчитися та пізнавати мудрість славетних попередників.

Крім того, Конфуцій є автором і низки інших принципів, за якими формувалася людина, що відповідала вимогам конфуціанської моралі. Зокрема, такі як прямота, виваженість, стриманість, хоробрість, готовність до самопожертви, вірність принципам та традиціям, щирість і всеохоплююча добродійність. Дотримання цих принципів було обов'язком шляхетної людини. Апелюючи до такого соціального ідеалу, Конфуцій сформулював теоретичні основи того соціального порядку, в якому високоморальна людина дотримується чіткого ієрархічного порядку, де кожен знає своє місце і робить те, що має робити. Хай прави-

тель буде правителем, міністр – міністром, батько – батьком, син – сином. Набуття й вдосконалення чеснот є основою порядку для всіх – від простої людини до Сина Неба [1, с. 201].

Таким чином, конфуціянством розроблено морально-етичні норми, що стали основоположними для формування людини-особистості конфуціянського типу. Дотримання людиною необхідних морально-етичних норм, становлення її на шлях вдосконалення може видаватися важкою роботою, і воно до снаги лише людині з сильною волею. Але у вченні зазначається, що кожна людина, незалежно від віку, має здібності, знання та волю для того, щоб стати кращою.

Даосизм

Даосизм виник у другій половині I тисячоліття до н.е. Основоположником даосизму вважається філософ Лао-цзи (604 до н. е. — 531 до н. е.). Базовою ідеєю філософії даосизму є вчення про *Дао* (шлях) (道) – першооснови і закономірності буття всього суцього. *Дао* є одночасно і субстанцією-основою, і вічним, природним і загальним законом виникнення і розвитку Всесвіту, людини і суспільства. За визначенням Лао-цзи, *Дао* є скрізь і у всьому, воно безмежне і вічне. Його ніхто не створював, але все походить від нього. Його не можна побачити і почути, воно невичерпне й постійне, безіменне і безформне, воно дає життя всьому на світі (навіть Небо є творінням *Дао* й наслідує його), а тому змістом і ціллю людського життя є пізнання *Дао*, злиття з ним. Універсальним способом становлення на дао-шлях є серединність (中道) [2, с. 223].

Людина – це частина Великого Духу, Творця всіх речей. Пізнати свою причетність до Початку й до всевладної Сили, і виходячи з цього, рухатися в бік *Дао* – це і є шлях (中道). За даосизмом – рухи, дії, думки людини актуалізуються в *інь-ян* взаєминах. Людина, синхронізуючи свої ритми *інь-ян* з космічними, стає на *Дао-шлях*:

1. розкриття своєї природи (пізнання своєї суті і суті речей), а отже на шлях пізнання істини;
2. духовного, фізичного самовдосконалення, як повернення до своєї природи [1, с. 199].

Таким чином, *Дао* стає принципом регулювання як природних, так і соціальних явищ через людину, при чому *его* людини (особисте *Я*) є уособленням всього суцього. Проте стати на *Дао-шлях* можливо лише через набуття чеснот, проповідуваним даоським вченням.

Буддизм

Буддизм виник близько VI ст. до н.е. в Індії. Основоположним принципом буддизму є відхід від реальності через досягнення адептом рівня *чистої свідомості*. Буддизм проповідує зречення від пристрастей, які позбавляють людину спокою. Адже, відповідно до буддистського світосприйняття, життя людини пов'язане зі стражданнями. Причинами страждань є страх перед смертю, прагнення насолоди, непостійність тощо [1, с. 201]. Проте страждання людини не є

фатальними, вона не є приреченою на страждання; існує кілька способів, у які їх можна позбутися.

Позбутися страждань можна через повну відмову від бажань, досягнення стану повного спокою – стану нірвани. Шлях, який веде до повної відмови від бажань, – це дотримання восьми життєвих настанов Будди:

- 1) *правильно дивитись на речі* (бачити в речах суттєве);
- 2) *правильно мислити*;
- 3) *правильно (ясно) висловлюватися*;
- 4) *правильно ставитися до своєї долі*;
- 5) *правильно ставитися до своєї карми* (самовдосконалення (очищення свідомості));
- 6) *правильно обирати шлях самовдосконалення*;
правильно ставитися до своїх думок (правильно їх оцінювати);
приймати правильні рішення [1, с. 202].

Зміст концепту антропоцентризму

Розглянувши світоглядні принципи даосизму, китайзованого буддизму та конфуціанства, які в поєднанні виражають основні форми суспільної свідомості носіїв традицій далекосхідної культури, можемо сказати, що людина-особистість конфуціанського типу формується в умовах синкретизму цих релігійно-філософських вчень, адже людина є суб'єктом і об'єктом кожного з них.

Конфуціанство формує високоморальну, шляхетну особистість-державника *цзюнь-цзи*, який, набуваючи конфуціанських чеснот, дістає здатність наслідувати дао-шлях Неба (як абсолютного взірця самовдосконалення). Серед таких чеснот найважливішими, за Конфуцієм, є згадувані гуманність *жень* та почуття обов'язку *ї*. Базовими положеннями конфуціанської доктрини державності є родина з традиційною ієрархією взаємин між її членами, держава з традиційною ієрархією взаємин між вищими та підлеглими (на кшталт сімейних взаємин), гармонія взаємин між державою як конфуціанською владною вертикаллю та даосько-буддистською суспільною горизонталлю.

Даосизм розкриває перед людиною таємниці світобудови, де *єро* (吾) людини (особисте *я*) постає уособленням всього сущого. За даоським вченням, місією людини є розкриття суті власної природи (її природного потенціалу) і, відповідно, суті природи речей через становлення на дао-шлях духовного та фізичного вдосконалення. Щоб досягнути цього, людина мусить набути даоські чесноти.

Якщо конфуціанство відкриває людині таємниці мистецтва гармонізації міжлюдських взаємин у державі-сім'ї, даосизм – таємниці мистецтва гармонізації взаємин людини і природи, то буддистське вчення – таємниці мистецтва набуття глибокої духовності. За буддизмом людина відходить від реальності задля досягнення чистої свідомості, тобто – стану нірвани.

Виходячи з наведеного, робимо висновок, що методологічною основою формування людини-особистості далекосхідного типу є *антропоцентризм* трьох релігійно-філософських вчень Китаю. Інакше кажучи, формування самосвідо-

мости та суспільної свідомості особистості конфуціянського типу відбувається під впливом цих трьох вчень. Отже, вочевидь, що чинниками розбудови суспільної горизонталі суть переважно даосизм та китаїзований буддизм, а владної вертикалі – конфуціянство, то соціокультурний та соціально-політичний простір Китаю є тривимірними [5, с. 117-122]. Таким чином, маємо тривимірну модель організації суспільства, представлену даосько-буддистською суспільною горизонталлю та конфуціянською владною вертикаллю. Горизонталь діє як суспільний інститут духовного та фізичного виховання кожного індивіда на основі рівності та контекстуальної толерантності, тобто взаємного визнання гасла: “я твоє ти, ти моє я” [6]. Владна вертикаль – це інститут державності, що будується на фундаменті суспільної горизонталі й діє виключно в її інтересах, тобто в інтересах кожного члена суспільства.

Висновки

Результати проведеного аналізу показують, що релігійно-філософські вчення Китаю – конфуціянство, даосизм та китаїзований буддизм – орієнтовані на створення умов для загального розвитку, духовного й фізичного вдосконалення людини-носія традицій далекосхідної культури. Світоглядні та морально-етичні принципи кожного з цих вчень практично є не лише чинниками формування самосвідомості та суспільної свідомості людини, а й ціннісними вимірами її діяльності на користь сім'ї, суспільства, держави. Зокрема, через конфуціянські чесноти в людини виховуються почуття відповідальності за долю держави; обов'язку перед оточенням, який лягає в основу гармонізації між людських взаємин на всіх рівнях державотворення; за даоськими світоглядом, мораллю та етикою криється життєва необхідність у гармонізації взаємин між людиною й природою; за китаїзованим буддизмом – виховання в людини відчуття глибокої духовності, любові до всього живого. Таким чином, даоські та буддистські принципи правлять за чинники виховання відчуття толерантності і, відповідно, чинники гармонізації між людських взаємин суспільної горизонталі.

Відтак, три вчення представляють людину в трьох відношеннях/вимірах: людина – держава, людина – громада, людина – її Я/її внутрішній світ. Проте, в синкретичному (даосько-буддистсько-конфуціянському) поєднанні цих вимірів кожний член суспільства постає суб'єктом розбудови держави, якому притаманний високий рівень суспільної свідомості.

Список використаної літератури:

1. Брикульський О. Світоглядні чинники, що обумовлюють синкретизм даосизму, буддизму та конфуціанства як основи формування суспільної свідомості носіїв традицій далекосхідної культури // *Духовність, мораль, етика традиційних суспільств Далекого Сходу / відповід. ред. Резаненко В.* – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2007. – С. 198 – 208.
2. Матулка Н. Система морально-етичних принципів у релігійно-філософських вченнях Китаю та Японії як головний чинник формування суспільної свідомості // *Духовність, мораль, етика традиційних суспільств Далекого Сходу / відповід. ред. Резаненко В.* – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2007. – С. 221 – 226.
3. Переломов Л.С. Конфуций (Лунь юй) / Л.С. Переломов. – М., 2000. – С. 159 – 198.

4. Полюшкова А. Семантика ключових категорій основоположного конфуціанства в контексті даосько-конфуціанського синкретизму // *Духовність, мораль, етика традиційних суспільств Далекого Сходу* / відповід. ред. Резаненко В. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2007. – С. 38 – 52.
5. Резаненко В. Ф. Громадянське суспільство: ідеї Заходу та реалії Сходу / *Громадянське суспільство проблеми теорії та практики: зб. наук. праць за матеріалами конференції, 05 жовтня 2007 р.* // упор. і відповід. ред. Рябов С. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2008. – С. 117-122.
6. Хамагуті Е. Що таке японська модель: переваги та вади в добу глобалізації / *Есюн Хамагуті; [пер. з японської]*. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2003. – 136 с.

Ярослава Шекера,
*Київський національний університет
 імені Тараса Шевченка*

КОНЦЕПТ «НЕБОЖИТЕЛЬ» (仙) У ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ ВІРША СУНСЬКОГО ПОЕТА ЛУ Ю

Для адекватного розуміння китайських класичних трактатів, текстів давньої поезії тощо, окрім витлумачення традиційних та авторських образів і символів, необхідно через етимологічний (мовно-культурологічний) аналіз базових концептів висвітлити внутрішній бік віршової образності, показати, яким чином ідея конкретної лексеми впливає на образну картину мікро- (на рівні окремого рядка) і макротексту (поезії в цілому). Результатом постає розкриття глибинних смислів аналізованого поетичного тексту, а отже – граней світогляду його автора. Певна річ, навіть базові концепти (ключові ідеограми) однієї поезії годі дослідити глибоко у рамках невеликої розвідки, тож обмежимося лексемою 仙 (僊) *безсмертний, небожитель*, знаковою для даоської культури Китаю. Шляхом етимологічного аналізу відтворимо внутрішню ідею цієї ідеограми і простежимо зв'язок із символічним навантаженням; окрім того, виявимо роль ідейного наповнення ієрогліфа у творенні загальної образної картини поетичного твору. За джерельну базу свого дослідження ми взяли матеріали першого китайського етимологічного словника ієрогліфів “Шовень цзецзи” («说文解字»), укладеного Сюй Шенем на поч. II ст. (використовуватимемо його електронний варіант [6] – окрім основного тлумачення Сюй Шенем згаданої ідеограми 仙 (僊), у словнику наявні також коментарі Дуань Юй-цая та Сюй Хао доби Цін (1644–1911), які, на нашу думку, також слід враховувати), – ґрунтовну працю з етимології ієрогліфів французького дослідника Л. Віже [3], а також авторитетний у синологічних колах китайсько-російський словник за редакцією проф. І. Ошаніна [1]. Звертатимемось і до «Піктографічного словника ієрогліфів» онлайн [7]. Застосовуватимемо концепцію професора В. Резаненка [2] при тлумаченні ідеограм у термінах семантико-графічної структури Даоського кола (太極).